

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ СУСПІЛЬСТВА ЯК ГОЛОВНИЙ ОРІЄНТИР ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ УКРАЇНИ

У статті розглянуті сучасні підходи щодо підвищення інвестиційної привабливості країни. Визначені її основні орієнтири на основі формування і розвитку інтелектуального капіталу суспільства.

The article has modern approaches for increasing the investment attractiveness of country. The basic reference-points are certain on the basis of forming and development of intellectual capital of society.

ВСТУП

Україна належить до індустріально розвинених країн світу, що має один із найбільших в Європі структурно розгалужений промисловий комплекс. Промислове виробництво країни забезпечувало третину загального обсягу валового внутрішнього продукту, майже 50 % товарів і послуг, а також 80 % експортної продукції. Однак сучасні умови господарювання та забезпечення конкурентоспроможності на світовому ринку вимагають від України переорієнтації промислової економіки на інтелектуально-інформаційну, що забезпечить її нові можливості інвестиційної привабливості і загального економічного розвитку. Україна має всі необхідні умови й ресурси, насамперед, інтелектуальні, для створення та розвитку потужної інвестиційної політики, де особливе місце належить інтелектуальній та інноваційній діяльності підприємств, організацій та установ. Оптимізація витрат на реалізацію високотехнологічних, інтелектуальних та інноваційних розробок дозволить Україні конкурувати з провідними країнами на світовому ринку. Таким чином, каталізатором інвестиційної привабливості України є інтелектуальний капітал суспільства. Однак існують першочергові завдання, вирішення яких підвищать його вагомість у провадженні дієвої інноваційно-інвестиційної політики в державі: необхідно забезпечити сприятливі умови для формування й розвитку інтелектуальних інвестицій, інновацій шляхом удосконалення законодавчої бази, розвитку інтелектуальної економіки, яка передбачає активізацію інтелектуального потенціалу країни, що ґрунтується на загальній інформатизації бази даних щодо продуктів інтелектуальної та інноваційної діяльності, винаходів, ідей, ноу-хау всього світу; а також створити єдину глобальну інтелектуальну систему, що об'єднуватиме та відображатиме інтереси інтелектуального потенціалу промислових підприємств і науково-дослідних установ різних країн світу [1].

В свою чергу, перехід української економіки на нову модель інноваційного розвитку зумовлює необхідність розробки нових підходів до вирішення проблем: підвищення інвестиційної привабливості країни на світовому ринку, забезпечення високої ефективності управління підприємствами; нагального підвищення конкурентоспроможності національної продукції та послуг; наближення до європейських стандартів якості тощо.

Проте, досягнення зазначених цілей для України (європейські стандарти життя населення, наповнення соціальних

пакетів, зниження рівня безробіття, забезпечення росту економіки) є можливим лише тоді, коли українська економіка стане на інноваційно-інформаційний шлях розвитку. При цьому виникнуть нові завдання і пріоритети, які будуть пов'язані з розвитком економіки інтелектуального типу (еволюційного) та потребуватимуть доведення показників бюджетних відрахувань на науку понад 3,0 % ВВП (зараз 0,4 %) освіту — 25,0 % бюджету держави. Сучасний стан національної інноваційної системи України характеризується наступним:

- неефективна інвестиційна політика країни, несприятливі умови для розвитку інтелектуальних інвестицій в інноваційні технології та продукцію;
- відсутність загальної інноваційної програми із залученням наукових та освітніх установ, підприємств;
- дефіцит фінансових ресурсів;
- спад попиту національного ринку на науково-технічну продукцію;
- зниження інтелектуального потенціалу підприємств через відсутність ефективних механізмів мотивації, сучасних методів оцінки персоналу, погіршення матеріально-технічної бази досліджень.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Сучасна проблематика інвестиційної привабливості України деталізована в наукових працях В. Антонока, С. Ніколаєнка, А. Заєць, Я. Яцківа та інших. Також цікаві результати досліджень соціокультурного й інформаційно-комунікативного напрямку системного осмислення багатоаспектної проблеми вдосконалення руху знань за роботами Т. Ландіна, І. Міцуру, С. Осуги, П. Рікера, Ф. Фукуяма та інших, за якими можна констатувати: деталізація впливу на трансформацію ринкових відносин та на підвищення інвестиційної привабливості країни на основі розвитку інтелектуального капіталу перебувають на початковому етапі.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті — визначити сучасні підходи щодо підвищення інвестиційної привабливості країни на основі формування і розвитку інтелектуального капіталу суспільства.

РЕЗУЛЬТАТИ

У провідних країнах світу спостерігається швидке зростання інвестиційних вкладень у розвиток інтелектуального потенціалу, висування на перший план інформації як основи нарощення техніко-технологічного потенціалу, а отже, і

Таблиця 1. Показники змін індексу глобальної конкурентоспроможності за окремими країнами світу* (представлено з звіту ВЕФ)

Країни та наддержавні об'єднання	Ретроспективна оцінка, роки							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
США	2	2	2	1	1	1	1	1
Фінляндія	1	1	1	2	2	6	4	4
Польща	50	45	60	43	45	51	38	39
Росія	58	70	70	53	58	59	46	45
Україна	69	84	86	68	69	73	89	92
Румунія	67	75	63	67	73	74	74	73
Загальна кількість країн світу	95	101	104	117	125	131	131	131

Примітка. * Узагальнено автором дослідження за даними наукової праці [8].

стратегічного потенціалу національних економік. Дані Світового банку свідчать, що понад сімдесят відсотків світового багатства складає інтелектуальний капітал, більша частка якого сформована за рахунок використання знань та інтелектуальних здатностей працівників у тих сферах економіки, що відзначаються новими системними інтелектуальними ознаками [2; 3—5].

З огляду на зазначене можна констатувати: переорієнтація на інтелектуалізація економіки відмічаються й у ряді зарубіжних країн — Канаді, Німеччині, Австрії, Норвегії та інших, що зумовлено формуванням та ефективним використанням сучасних знань за активної участі системи освіти та науки (зазначене деталізовано у науковій роботі [6]).

Показники інноваційного розвитку промислового комплексу України за підсумками 2009 р. і результати порівняння результативності, проведеного міжнародними експертами, наступні: у державах, які недавно будували соціально-економічний устрій, показник продуктивності високих технологій у 1,5—2,5 рази вищий, ніж в Україні. До того ж у світі частка ВТП сягає близько 40,0% загальносвітового ВВП, тоді як в Україні цей показник, починаючи з 2002 р., залишається на рівні 4,0—5,0%. Параметри нестійкості доміант і порогових значень показників-індикаторів, зумовлених невизначеністю практичного курсу інноваційного розвитку України, затверджуються результатами незалежних оцінок світового рейтингу конкурентоспроможності національних економік країн, який щорічно надається Всесвітнім економічним форумом (ВЕФ) (представлено та деталізовано у науковій праці [7]), що протягом багатьох років проводить дослідження конкурентоспроможності країн світу).

Результати цього дослідження оприлюднені у "The Global Competitiveness Report. World Economic Forum". Визначаються наступні два індекси у звіті ВЕФ, на основі яких складають рейтинги країн, — індекси глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI) і конкурентоспроможності бізнесу (Business Competitiveness Index, BCI). За цими показниками Україна займає відповідно 73-тє і 81-ше місця (рейтинг наведено в табл. 1).

Зазначимо, що втрата провідних позицій і конкурентних переваг України на світовому ринку відбулись за рахунок зменшення інвестиційної привабливості, нераціонального використання інтелектуального капіталу нації; відмови від розбудови інноваційного суспільства; несформованості чинників проектування економіки інтелектуально-інформаційного типу, яка ґрунтується на розповсюдженні та використанні наукових знань.

Таким чином, п'ятдесят відсотків зростання національного багатства у провідних державних об'єднаннях відбувається за рахунок нарощення інтелектуального капіталу. Зазначимо, що в умовах глобалізації світогосподарської системи і поглиблення конкуренції, розширення мереж інформаційного забезпечення, виникнення специфічних галузей соціальної практики відкриваються нові можливості для забезпечення інвестиційної привабливості країни, для

розвитку інформаційної індустрії, ринку знань, інформаційного менеджменту, що формують новий тип суспільних відносин всередині країни і у світі.

Значення інтелектуальної еліти для активізації процесів із підвищення інвестиційної привабливості країни за рахунок формування і розвитку інтелектуального капіталу набуває загальносуспільного масштабу у нерозривному зв'язку з комплексним обліком і прийняттям стратегічних рішень на всіх рівнях ієрархії управління, використанням

технологій інформаційного менеджменту та промислового маркетингу.

Цілком закономірним підсумком концептуальних підходів до реалізації інтелектуальної еволюції в Україні стає інвестиційна привабливість за основи формування і розвитку інтелектуального капіталу суспільства, що, в свою чергу, активізується на базі освіти і науки. Роль системи підготовки кадрів вищої кваліфікації в суспільстві зводиться до декларування прямої підпорядкованості та залежності системи освіти від економічних, політичних, соціальних та інших сфер суспільного життя. Як доводить практика, вагомі зміни в суспільстві відбуваються в період трансформації в сфері освіти. Як відомо, головну роль консолідації та становлення розвинених країн і націй відіграють освіта (школи, вищі навчальні заклади) та релігійні організації. Високий рівень загальної й університетської освіти дозволив багатьом країнам швидко отримати статус сучасних розвинених держав та забезпечити інвестиційну привабливість. Цим визначається головна роль освіти у процесі формування інтелектуального суспільства з трансформаційними стандартами життя та новими стереотипами мислення, а також у підготовці кадрового потенціалу до нових сучасних видів діяльності, до створення інтелектуальної індустрії, що, в свою чергу, забезпечить високий рівень інвестиційної привабливості країни.

Сучасне суспільство підтримує освіту за допомогою науки, розвитку інтелектуального потенціалу. Освіта як найбільш масштабний соціальний інститут не може існувати без підтримки держави. Освіта існує і розвивається за рахунок податків, іноземних грантів та інвестицій. Однак суспільство цікавить майбутнє освіти, його вартість, а також цілі, визначені для цієї сфери. Вирішення цих питань формує початкові умови існування освітньої політики країни. Розвиток та становлення сучасної освітньої політики, інтелектуального капіталу суспільства формується за допомогою демократичних засобів, за участю вищих навчальних закладів і державної влади. Однак державне фінансування фундаментальних досліджень, розробка й упровадження інновацій в реальному секторі економіки знаходяться на недостатньому рівні. Так, наприклад, частка видатків на розвиток науки у ВВП становить лише 0,8% (для порівняння в країнах ЄС в середньому 3,0%), частка бізнесу у видатках на НДКР становить менш ніж 20,0% (країни ЄС асигнують приблизно 78,0%). Це й зумовлює відсутність в Україні самої системи венчурного бізнесу (в країнах Західної Європи та Америки ці підприємства займають значну частку в структурі економіки) та департаментів інфраструктури, що забезпечують ефективність реалізації функцій державного регулювання її розвитку.

Крім зазначеного вище, існують нагальні проблеми, що перешкоджають ефективній співпраці системи освіти і науки з бізнесом: несприятливі економічні, організаційні та нормативно-правові умови для ефективного використан-

ня наявного інтелектуального потенціалу; відсутність дієвої мотиваційної системи і стимулювання інтелектуальних ресурсів (нерозвиненість механізмів державного регулювання економіки); зниження інвестиційної привабливості наукоємних галузей, що унеможлиблює активізацію інтелектуальної складової; недосконалість державної системи захисту прав інтелектуальної власності й іноземних інвестицій; незатребуваність інтелектуальних кадрів вищого кваліфікаційного рівня та відтік найбільш прогресивних молодих науковців до країн Західної Європи та Америки тощо.

У процесі формування освітньої політики й інтелектуалізації суспільства має брати участь та коригувати інноваційну політику не тільки держава. На етапі розробки і формування освітньої політики необхідно залучати громадські інститути. Освіта відображає інтереси не тільки держави, а й виробництва, бізнесу, підприємництва, наукової та педагогічної громадськості. З нашого погляду, саме вищі навчальні заклади повинні бути ініціаторами нових законодавчих актів у сфері освіти, експертами національних програм розвитку. Визначаючи пріоритети освітньої політики, важливою є конкретизація базових орієнтирів щодо стратегічного планування, розробки національних стандартів в освіті і науці. В Національній доктрині та в Україні визнано доцільність активізації політики в науковій сфері, проте значних успіхів не досягнуто. Таким чином, пріоритетними напрямками реформування вищої освіти України стають наступні:

1. Забезпечення інноваційного характеру розвитку національної системи вищої освіти за рахунок впровадження при наданні освітянських послуг та реалізації науково-дослідних розробок інформаційних, телекомунікаційних, інтерактивних форм і методів навчання. Крім цього, здійснення нарощування та модернізації обчислювальної техніки і програмного забезпечення, підвищення ефективності їх використання у навчальному процесі при підготовці висококваліфікованих кадрів для трансформаційних економічних процесів.

2. Оптимізація структури вищої освіти та рівня підготовки наукових кадрів у контексті інноваційно-інтелектуального розвитку української економіки.

3. Підтримка державою фахівців за напрямками, які стимулюють розвиток базових для країни галузей економіки в форматі "наука — освіта — технологія", шляхом інтеграції та плідної співпраці наукових установ і виробництва.

4. Забезпечення реалізації стратегії інтелектуалізації економіки, направленої на збереження та розвиток стратегічного потенціалу останнього за рахунок адаптації до сучасних умов господарювання результатів дослідження провідних національних наукових і педагогічних шкіл.

5. Доступ до вищої освіти та сприяння соціальному захисту учасників навчально-виховного процесу (удосконалення механізмів отримання стипендій, цільові пільгові кредити для отримання вищої освіти).

6. Удосконалення об'єднань вищих навчальних закладів та реалізація поетапної передачі до сфери управління Міністерства освіти і науки України вищих галузевих установ.

7. Розвиток системи оновлення та управління модернізацією і реформуванням ВНЗ на регіональному рівні шляхом їх об'єднання з науковими установами та створення університетів регіонального типу.

8. Перегляд змісту освітніх стандартів відповідно до Болонського процесу.

На рис. 1 представлені основні орієнтири інвестиційної привабливості країни, які формують фактори економічного зростання (за результатами дослідження і статистичних даних). Таким чином, можна обґрунтувати місце і роль вищої освіти в системі формування та розвитку інтелектуального капіталу держави. Це вимагає, в першу чергу, виокремити її

цільові складові, а саме:

— об'єднання вищих навчальних закладів і науково-дослідних інститутів, які виконують творчу генеруючу функцію у процесі формування інтелектуального капіталу;

— інноваційні пропозиції, знання і продукт інтелектуальної діяльності — ноу-хау, технології та інше (результати трансляції ресурсів);

— підприємства, компанії, установи й організації, які є безпосередніми учасниками цього процесу. Вони, визначаючи попит на продукцію інтелектуальної діяльності, впроваджують її у виробничий процес (на практиці функціонує підсистема трансформації);

— управлінські технології, що використовують суб'єкти господарської діяльності (цільова підсистема планування та контролю).

ВИСНОВКИ

Таким чином, для забезпечення ефективності становлення і розвитку процесу зростання інвестиційної привабливості в умовах суспільно-політичних трансформацій необхідно забезпечити безперервну й узгоджену співпрацю цих чотирьох складових.

В Україні, в умовах нарощення загроз світової фінансової кризи, залишаються ще недосконало досліджені теоретичні підходи до формування та використання об'єктів інтелектуальної власності, домінування держави у процесі формування попиту на продукти інтелектуальної діяльності. При цьому залишаються не розробленими механізми забезпечення співпраці науки та бізнесу та відсутніми важелі впливу на забезпечення синхронності дії ринкових і прямих регуляторів, які визначені як існуючі й найдієвіші адміністративно-тоталітарною системою управління країною.

Слід зазначити, що зміни, які наразі відбуваються в економіці країни, зумовлюють виникнення іншого погляду, визначають вимоги до формування, генерування і нарощення інтелектуального капіталу. В їх основі лежать підвищений рівень креативної творчої діяльності кадрового складу, провадження дієвої інноваційної та інвестиційної політики, створення єдиної системи узгодженої співпраці "фундаментальної науки — вищих навчальних закладів, науково-дослідних інститутів та бізнесу — підприємств, компаній, організацій".

Однак, перехід до нових стандартів і технологій управління зустрічає спротив з боку державних інституцій, які залишають старі засоби управління, не дозволяють науці залучитися до процесу формування інтелектуального капіталу країни, що зміцнить конкурентоспроможність української продукції на світовому ринку. Відсутність комунікаційних зв'язків і співпраці науки та бізнесу призвела до того, що рівень інноваційної активності знизився вдвічі за період 1997 — 2008 рр. В Україні спостерігається процес інтенсифікації підготовки персоналу високого інтелектуального рівня та вищої кваліфікації для національної промисловості [11].

Таким чином, активізація, поширення й використання інтелектуального потенціалу, накопиченого у вищих навчальних закладах і галузевих академіях наук та науково-дослідних інститутах, вимагає: якісного оновлення основних матеріальних засобів і способів соціальних трансформацій; створення більш сприятливих умов для інвестування, інноваційного розвитку підприємств шляхом національного використання основних засобів виробництва, матеріальної бази, модернізації виробничо-економічних систем. Це забезпечить інвестиційну привабливість країни на основі розвитку інтелектуального капіталу суспільства, що зумовить підвищення конкурентоспроможності української продукції та послуг на світовому ринку.

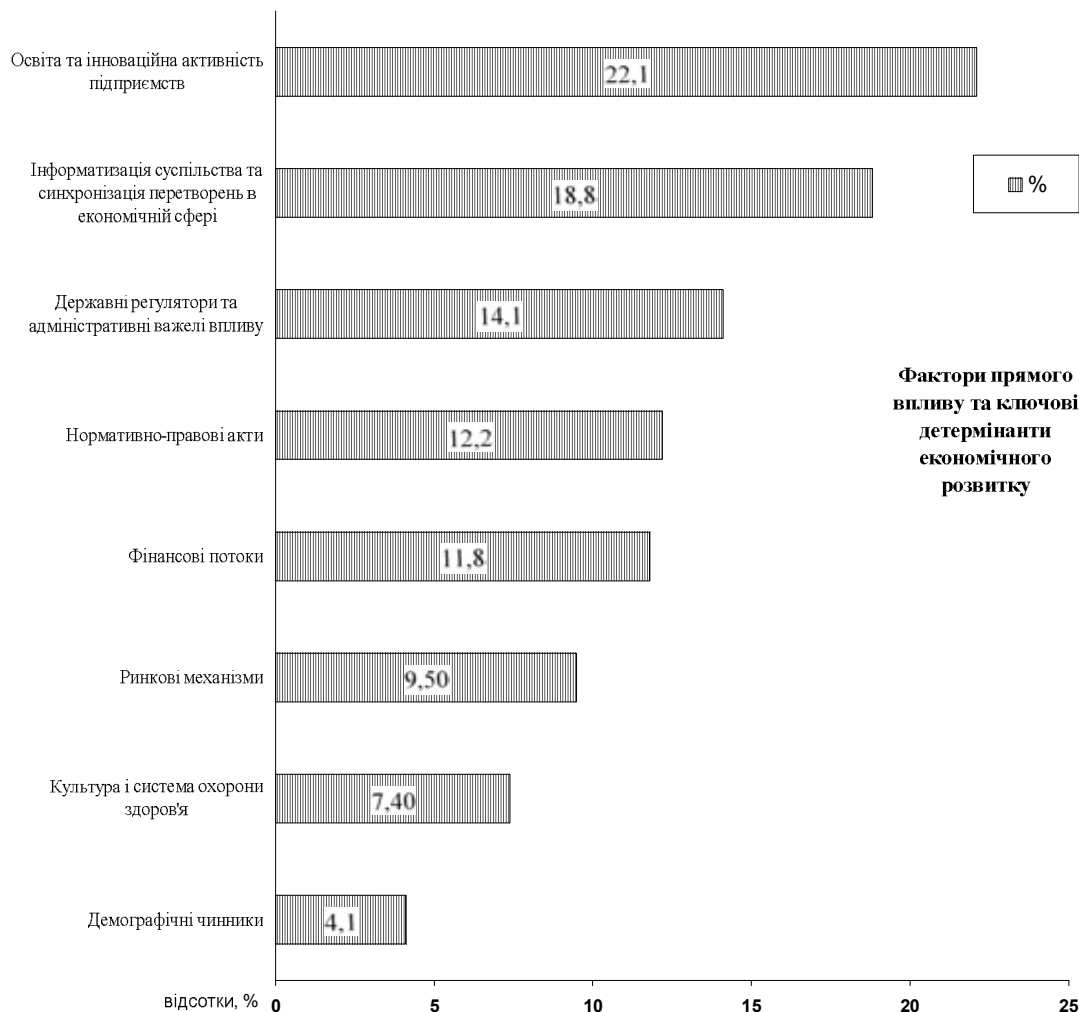

Рис. 1. Основні орієнтири інвестиційної привабливості країни в умовах системної трансформації економіки держави (обчислено і систематизовано за даними джерела [9; 10])

У свою чергу, ефективна співпраця і взаємовідносини між науковими, освітніми установами й підприємствами в інвестиційній та інноваційній політиці потребує координації діяльності, створення належної інформаційної, технологічної та фінансової бази для досягнення значних результатів у вищезазначених напрямках.

Саме наука та освіта, що є фундаментом інтелектуальної індустрії та наукомістких галузей, може ініціювати створення регіональних інтелектуально-виробничих центрів (до складу яких входять наукові парки, інтелект-тренінгові центри, інноваційні субструктури), що формуватимуть багаторівневу структуру нової інституції. Для дієвості цієї структури необхідно сформувати відповідну нормативно-правову базу.

Література:

1. Бауліна Т.В. Інтелектуальний капітал як каталізатор інвестиційної привабливості підприємств / Т.В. Бауліна // Інвестиції: практика та досвід. — 2008. — №4. — С. 4—7.
2. Микитенко В.В. Макроекономічні моделі розвитку інтелектуального потенціалу промислового виробництва: критерії, оцінка та прогноз / Микитенко В.В. // Збірник наукових праць. Проблеми ефективного використання та професійно-технічної підготовки кадрів промислового сектора економіки України, 2008. — С. 60—76.
3. Бланк І.А. Управление капиталом: учеб. пособие / Бланк И. А. — К.: Изд-во Эльга, Ника-Центр, 2004. — 576 с.
4. Ніколаєнко С. Національна інноваційна система Ук-

раїни: формування та проблеми реалізації / Ніколаєнко С. // Інтелектуальна власність. — 2007 р. — № 6, С. 13—19.

5. Заєць Т.А. Україна — частина глобалізованого світу / Заєць Т.А. // Інтелектуальна власність. — 2007. — № 6. — С. 20—22.

6. Бауліна Т.В. Роль інтелектуального капіталу суспільства в формуванні та розвитку високоякісного рівня вищої освіти України / Бауліна Т.В. // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції: Розвиток освіти, вступ до Болонського процесу. — К., 2007. — С. 56—58.

7. Бауліна Т.В. Міжнародні стратегії економічного розвитку: монографія / М.В. Жук, Т.В. Бауліна. — К.: УАБП, 2006. — 545 с.

8. Звіт ВЕФ про глобальну конкурентоспроможність / Global Competitiveness Report [Електронний ресурс]. — Режим доступу до матеріалів: www.weforum.org.

9. Бауліна Т.В. Детермінанти процесу системної трансформації та наслідки їх провадження для української економіки / Т.В. Бауліна // Проблеми науки. — 2010. — №1. — С. 22—29.

10. Бауліна Т.В. Розроблення моделей стійкості інтелектуального потенціалу до ризиків кризових наслідків / Т.В. Бауліна // Управління, підприємництво та право. — 2009. — № 12(39). — С. 227—231.

11. Бауліна Т.В. Розвиток інтелектуального капіталу в умовах суспільно-політичних трансформацій / Т.В. Бауліна // Стратегія розвитку України. — 2009. — № 1—2. — С. 312—318.

Стаття надійшла до редакції 03.04.2012 р.